

Johannes Hemleben

Dante a majster Eckhart

Najväčší básnik Talianska, Dante Alighieri (1265 -1321), a najvýznamnejší mystik Nemecka, Majster Eckhart (okolo 1260-1327), žili v rovnakej dobe. Ich diela patria k veľkým počinom kresťanstva. Obaja sa usilovali o popísanie evanjeliového "Božieho kráľovstva", ale väčší protiklad, než je ten medzi Dantovou Božskou komédiou a kázaním Majstra Eckharta sotva nájdeme.

U Eckharta viditeľný svet mizne. Musíme zavrieť oči, aby sme ho mohli sledovať, a potom porozumieme, prečo je pojem mystika odvodený z gréckeho slova pre "zatvorenie očí". Tam totiž, kam chcel veľký kazateľ v Kolíne nad Rýnom viesť svojich poslucháčov, k zážitku božskej iskry vo vnútri človeka, tam každý zmyslový svet končí. Vo svete zbavenom zmyslového vnímania zakúša mystický človek hľadajúci Boha stretnutie so svetom čistého Ducha Božieho.

Kto si naopak dá námahu prečítať sto spevov Božskej komédie (Divina C Commedia), tomu sa otvárajú pred jeho zrakom krok za krokom svety, vymalované vo veľkolepých obrazoch. Kým Majster Eckhart sústreďuje plnosť výjavov v jednom bode, Dante ich šíri do všetkých svetových tran. Ale Dante na začiatku svojho diela, vedúceho peklom, očistcom nebom, tiež prechádza existenciálnym nulovým bodom skrze zážitok absolútnej bezmocnosti. To je akoby jeho duchovný preukaz, ktorým ukazuje, že cesty k duchu sú mu dôverne známe.

Dante vie a dáva to najavo, že nebo aj pešlo sú spravidla ako objektívne duchovné svety človeku neprístupné. Svety, v ktorých duše žijú po mrti, sú človeku vo všeobecnosti uzavreté a len veľmi málo ľuďom je umožnené prelomiť závoru a onen svet smieť uvidieť. To, že Dante sám sa mohol počítať k týmto výnimkám, že nepísal z obyčajnej subjektívnej fantázie ako obyčajný básnik, ale že opísal svoje zážitky z vlastnej nadzmyslovej skúsenosti popisuje v prvom speve.

V temnom lese, divoko zarastenom a cudzo hrozivom, zide z pravej cesty a náhle je úplne stratený a sám. Aj samotná spomienka budí strach a hrôzu. Sám nevie povedať, ako tam došiel. Zdá sa, že na úpätí jedného pahorku cesta končí. On sa však osmelí pokračovať v ceste temnou roklinou. V tomto momente mu zastúpi cestu škvrnitý leopard. Zachvátený panickým strachom pomýšľa Dante na návrat, ale začína svitať. Tu sa opäť vydesí. V ceste mu výhražne stojí najprv nahnevaný lev, potom lačná vlčica. Len s maximálnym nasadením síl prekoná Dante ohromný strach. Stúpa ďalej po chodníku k vrcholu.

Bežné komentáre vidí v troch zvieratách symboly ľudských slabostí, chlípnosti, pýchy a chamtivosti. Takýto výklad však zostáva povrchný, nevystihuje vlastnú realitu. Ide tu totiž skutočne o autentický zážitok prahu. Každý, kto vstupuje na cestu zasvätenia, stretáva sa na prahu duchovného sveta s vlastnou nedostatočnosťou v podobe symbolických zvierat. Zviera v človeku sa symbolicky osamostatnilo a zahradzuje mu cestu k vyššiemu svetu tak dlho, kým nie je porazené. Ako také bude zodpovedať ľudskej duševnej konfigurácii myslenia, cítenia a chcenia, zakaždým prežívané ako trojčlenná, hrôzu budiaca bytosť. Nazýva sa prvý "strážca prahu". Rudolf Steiner o ňom hovorí: "Pred žiakom stojí veru hrozivá, strašidelná bytosť. Tá si vyžaduje všetku duchapritomnosť a všetku dôveru v istotu jeho cesty poznania."

Nie je nedôležité vedieť, že Dante bol ako žiak svojho učiteľa Brunetta Latiniho oboznámený so zákonmi dosahovania vyššieho poznania a riadil sa nimi. Napriek tomu by bolo chybné, keby sme obsah nasledujúcich 99 spevov chceli pokladať za obyčajné zjavenie, získané iba Dantovým videním.

Božská komédia je v prvom rade umeleckým dielom vytvoreným oduševneným umelcom, súčasne disponujúcim neobvyklým teologickým a historickým poznaním, ktorý sa ako politik aktívne zúčastnil bojov svojho rodného mesta Florencie. Mimo to bol Dante hlboko oddaný viere svojej cirkvi a jej učiteľov. Obraz sveta, tvoriaci základ jeho diela, nebol jeho výtvorom. Je to obraz sveta rímskej cirkvi. Dante ho však jednoducho neprevzal, ale ho na základe vlastnej skúsenosti geniálne prenikol spirituálnou schopnosťou vcítania.

Tri ríše sú dopriate zreniu Dantovmu: infernum (peklo), purgatorium (očistec) a paradisus (nebo). Sú prísne členené do 33 spevov. Tak ako je Aineiás Sibylou z Kýmé vedený podsvetím, je Dante tiež vedený. Popisuje, že keď zablúdil v lese, prišiel mu v ústrety na pomoc Boží posol.

Je to duch Vergíliov. Preberá najprv vedenie, ale ako "pohan" iba skrze inferno a horu očisťovania (až do konca 27. spevu), do raja až po najposlednejšie výšiny nebies Danta vedú dve ženské postavy, Matelda a Beatrice. Všetci traja sprievodcovia sú zároveň symboly schopností, ktoré musí Dante na svojej ceste rozvinúť. Vergílius, znalec všetkých priepastných hlbín v človeku, Matelda reprezentujúca filozofiu a múdrosť a nakoniec Beatrice ako čistá, náboženská viera spojená s božskou učenosťou.

V 20. speve Raja vníma Dante s úžasom, že pôvodne pohanská duša Trajánova sa nachádza v nebi kresťanov. Čitateľovi je naznačené, že to je na príhovor Gregora Veľkého, ktorý spôsobil, aby sa Trajánova duša mohla znova vteliť v kresťanskom kontexte, a tak dosiahla kresťanského stavu milosti:

"Slávná duša, o ktorej reč je, v čase,
Kedy v telo prišla späť, v ktorom krátko bola,
Uverí v toho, ktorý ju viesť mohol k spáse;
A uveriac, tak sa zapálila
Tou láskou svojou, že v druhej smrti chvíli
Do tejto (= nebeské) radosti ísť hodná bola.
"(Raj XX, 112-117) "

Avšak tento Trajánov osud zostáva u Danteho výnimkou. Spravidla je pohanským hriešnikom cesta do nebies naveky uzavretá.

Ako na zločin všetkých zločinov pozerá Dante na zradu, považuje ju za horšie ako krádež a vraždu. Pre Danteho nie je v ríši mŕtvych žiadneho odpustenia. Naveky sú ťažkí hriešnici vydaní napospas kniežat'u pekiel.

Keď potom Dante pod Vergíliovým vedením prešiel početné stupne pekelného kruhu, dospeli až na koniec pekelného lievika, nachádzajúceho sa v strede Zeme. Tu vládnu ako kniežatá pekiel Lucifer a Satan v jednej podobe. Pre Danteho je to neznesiteľný pohľad. Nie je slov, ktoré by to opísali.

"Ako som tu ustrnul, vo svojom dese chladu,
Nepýtaj sa, čitateľu, lebo nevypíšem,
Čo vykresliť by nemohla reč žiadna:
Ja nevedel som, či mŕtvy som či dýcham!
"(Peklo XXXIV, 22-24)

Rovný trojzvierat'u chcějúcemu zabrániť Dantovmu vstupu do ríše mŕtvych, zjavuje sa tu knieža pekiel s tromi tvármi, ktoré sú vzájomne prerastené: prostredná červená, po stranách jedna bieložltá, druhá čierna. Výzor tohto netvora lemujú obrovské netopierie krídla vyvolávajúce strašnú búrku. Z očí sa derie krv zúrivej nenávisti.

"Aj lámu každé ústa zubov radou
Hriešnika, vždy v čase
Tým istým celkom traja sa do tých múk tam kladú.
"(Peklo XXXIV, 55-57)

Tí traja hriešnici sú traja zradcovia svetových dejín: Judáš, Brutus, Cassius. Najťažšie utrpenie je Judášovo. Nepretržite mu Satan drie svojimi zubami kožu z chrbta.

"Tá horná duše s najväčšími bolesťami
Je Judáš Iškariot. .
(Peklo XXXIV, 62-62)

Akokoľvek grandiózna je táto hrozná vízia kniežaťa pekiel so zradcom Kristovým v hube, ponúka sa otázka po pravde.

Možno akceptovať myšlienku, že vina Judáša, ktorý bol po tri roky učedníkom Kristovým a ktorý zo slabosti a v pochybení zradil svojho Majstra, môže byť zmytá len mukami naveky zatrateného hriešnika? Alebo stojíme pri priepasti, ktorá práve tu delí dnešného človeka - či kresťana alebo nekresťania - od stredovekého kresťanstva? Je mysliteľné, aby sa "Posolstvo Lásky" premenilo vo večnú pomstu, ak sa pyká v ríši mŕtvych aj za ťažký hriech?

Naproti vchodu do pekiel sa na okraji "západného mora" dvíha očistenie. Jej najvyšší vrchol nesie pozemský raj, ku ktorému Vergílius Danteho vedie. Ríša nebeského raja neleží už na Zemi, ale od Mesiaca nahor ku hviezdám, stredovekému nebi planét a všetkej astrológie. Tieto ríše tvoria most k Empyreu, krištáľovému nebi, obklopujúcemu všetky bytia. Tu Dante prežíva božský Prazáklad udeľujúci všetkým bytostiam ich bytie a substanciu, teda posledný cieľ všetkého hľadanie Ducha. Pod vedením Beatrice, svojej niekdajšej milej, je stupeň po stupni vedený do stále čistejších oblastí svetla, až nakoniec jeho videnie a dúfanie dôjde k naplneniu. Ako viedla cesta peklom k uzretiu trojjediného kniežaťa pekiel, tak teraz Dante zakúša v najvyšších sférach nebeských svetov omilostnenie skrze víziu Božskej Trojice:

"Tak hľadel môj duch v uchvátení...
(Raj XXXIII, 97)

Vidí, čo smrteľníkom nie je dopriate zrieť: Božstvo samo.

"V podstatu svetla vznešeného vzhľadom,
Jasnú a hlbokú, ja zbadal kruhy
Troch farieb troch, ktorých miera bola jedna.
A ako preberá jas dúha z dúhy,
Tak tretej ohňom zdal sa v onom jase,
ktorý prvý jemu dodával i druhý. "
(Raj XXXIII, 124-126)

Opäť Dante zdôrazňuje, že slová pozemskej reči nestačia, aby druhým sprostredkovali to, čo on videl v Duchu:

»Ó svetlo večné, samo v sebe tkvejúce,
Ktorej chápeš sa a rozumieš tak sebe,
Ty, s úsmevom sa sám milujúci!
(Raj XXX, 124-126)

V sebe spočívajúci Otec poznáva sám seba a plodí v poznávajúcej láske Syna. Zo svetelného ohňa spoločnej poznávajúcej lásky vychádza Duch. Človek je prispôsobený a povoláný byť zrkadlom tejto božskej Trojjedinnosti. Tak asi by sme mohli vyložiť Dantove videnie.

Ak porovnáme Odysseovu cestu Hádesom s Dantovým putovaním všetkými ríšami mŕtvych, bude zrejmé, že obaja, Homér i Dante, sú preniknutí pravdou zákona, že všetky pozemské činy majú svoje následky v ríši mŕtvych. Kým ale pre Homéra takmer všetci ľudia - len vidieť ako Teiresias tvorí výnimku - sú odsúdení k živoreniu ako tiene, vidí Dante cestu pre zomrelé duše k dosiahnutiu "Raja" skrze očistenie. Avšak táto možnosť sa podľa Danteho ponúka len tým dušiam, ktoré na zemi uverili v Krista, alebo, ak žili pred Kristom, skrze cestu Hádesom dosiahli Kristovej pomoci. Všetkým ostatným dušiam - Trajan tvorí výnimku - zostáva aj u Danteho nebo navždy zatvorené.

Čo sa Dantemu podarilo povedať o onom svete v pôsobivých obrazoch, je naproti tomu - ako už bolo naznačené - u Majstra Eckharta zakúšané iným spôsobom, totiž mystickým. Podstata mystiky spočíva vo vnútornom zážitku, nazývanom vnútorným znovuzrozením človeka. Preto sa tiež všetka kresťanská mystika odvoláva na Jánovo evanjelium, pojednávajúce v tretej kapitole o novom zrození človeka. Kto disponuje iba zmyslovou skúsenosťou a intelektuálnym myslením, je neschopný čistého zážitku nadzmyselná. To je základná téza všetkej mystiky.

Veľkí mystici stredoveku žili zo skúsenosti a oznamovali svojmu okoliu, čo prežívali vo svojom vnútri, keď sa vydali na cestu znovuzrodenia. Tak ako v Delfách chrámový žiak, keď chcel vykročiť na cestu zasvätenia, počul zvolanie, jemu určené slovo výzvy "Poznaj seba samého", tak boli aj žiaci "mystiky" Majstra Eckharta nabádaní, aby dospeli sebaopoznaním a sebaeprekonaním k pravému vyššiemu ja, k božskému Ja.

Pre Majstra Eckharta je kresťanstvo pravdivé a autentické len natoľko, nakoľko sa v jednotlivom kresťanovi rozžiarí "božská iskra". Je to vnútorný proces "zomri a povstaň", v ktorom "vyšší", božský človek dosiahne zrodenia v "nižšom", nachádzajúc sa v hriechu. "Preto je potrebné vedieť, že jedna a tá istá vec je Boha poznávať a byť Bohom poznaný. Boha poznávame a vidíme tým, že On nás robí vidiacimi a poznávajúcimi. A ako vzduch, ktorý je osvietený, nie je ničím iným ako tým, čo osvecuje, lebo svieti tým, že je osvetlený, teda poznávame, že sme poznaní a že On sa nám robí poznateľným."

Cesta od človeka, ktorý sa svojou dušou spája výlučne so zmyslovým svetom, k človeku, v ktorom žiari a panuje božská iskra, vedie cez nebytie". Je to chodník vedúci cez odumretie všetkého stvoreného v človeku ku konečnému osvieteniu. V tomto zmysle sa všetka mystika snaží naplniť Kristove slová: "Hľa, kráľovstvo Božie je vo vás." (Lk 17,21)

V druhej časti knihy (svedectvo o onom svete) odtlačené Kázanie Majstra Eckharta, prednesené o sviatku Svätej Magdalény, 23 júla, vychádza z takéhoto základného stanoviska. Lepšie ako v akejkoľvek interpretácii sa v ňom vyslovuje to podstatné zo stredovekej mystiky. Je to pramotív nerozlučnej súvislosti lásky a smrti, ktorú Majster Eckhart zvestuje ako božské tajomstvo ozajstného stávania sa človekom. Vedomie tejto smrti prekonávajúce sily lásky prenikalo rovnakým spôsobom vôľu k obeti u mučeníkov, srdca u mystikov a myšlienky u teológov. Peter a Pavol, Augustín a Scotus Eriugena, František, Majster Eckhart, Tauler a Tomáš Akvinský - všetci čerpali z tohto zdroja.